

ANDIRIN ABDALLAR

Bir bilge tarihçi, gerçek tarih yerelin tarihidir der. Yerel yani içinde yaşadığımız toplum.Yazılanlarda hikayecilikten öte geçemiyor.

Andırında yerelin yazılamayan bir tarihi’ de “Abdallar “ kesimidir. Bu yazı dizisi ile Andırının bir parçasına ışık tutacağız. Abdalları Andırına hapsedemeyiz. Çukurova her yerinde varlar. Ve parçalarıdır. Hatta Anadolu’nun çok yerinde meskun haldeler.Ancak Andırın Abdallarının öne çıkan yanı, birlikte toplumsal yaşamlarını sürdürmektir. Kendi toplu yaşamlarında bütün oluştururken, Andırın bütünlüğünün rengi ve zenginliğidirler.

Andırın Abdalları üzerine yapılan toplumsal inceleme sahada yapılmıştır. Bilimsel verilere, bilgilere, teorilere ve gözlemlere dayanmaktadır.

Araştırmanın diğer yerlerde yaşayan toplulukları araştırmacılara ışık tutacağına ve yol göstereceğine inanıyoruz.

Tirşik Dergisi

ARAŞTIRMA

Ali AKTAŞ Sosyolog

ANDIRIN ABDALLAR 1

Giriş

Arapça b-d-l kökünden gelmekte olup kahraman demektir. Aynı zamanda erkek adıdır. Arapça kökenli olan “**abdal**” sözcüğü “**bedeller**” veya “**sufi düşüncesinde rical-i gaybın bir rütbesi**” için “**badal**”/“**bedel**” olarak ifade edilir.

Abdal sözcüğü; “1) (Eski) Gezgin derviş (Sıfat: Allah’a Muhtaç olduğunu bilen, Allah’ın tertibi rehber, vesile evliyaya bağlı, kul olma gayreti ile yaşayan kişi). 2) (Eski) Dilenci kılıklı, üstü başı perişan kimse. 3) (Halk Ağzı) Sünnetçi. 4) (Halk Ağzı) Çingene (Sıfat: Fiziksel veya davranış olarak Çingene’ye benzeyen, kara, esmer). 5) (Dil) Çin’e bağlı Özerk Uygur ülkesinin Kaşgar vilayeti Yenişehir kazasında kullanılan ve temel olarak bir Türk lehçesi, Eskişehir’in batısında kullanılan şiveye yakın Osmanlı Türkçesi ki içerisinde Farsça sözcükler içeren bir Çağatay dilidir.¹ 6) (İnanç) Bedel sözcüğünün çoğulu, bedeller demektir. Yani kendisi yerine değil, başkasının bedeline yaşayan kişi, evliya” 7) (Tarih) Safeviler devrinde İran’da yaşayan Türk oymaklarından biri. 8) (Topluluk)

¹ Kaşgar çevresi Yenişehir (Shūlè Xiàn), Hanalík (Han-nan-li-k’o-pa-cha veya Hanerik) ve Paynap köylerinde “**Ayni**” (Uygurca: ئاينى; Āynú veya ئابدال; Abdal, Rusca: Эйну, Айну, Абдал) abdal dilini konuşan göçebe insanlar yaşarlar. Dilbilimcilere göre karışık bir dildir, çoğunlukla dilbilgisi Türkçe, temel olarak aslında Uygurca, ancak başlıca Farsî sözcükler içerir. Evde Ayni, dışarıda Uygurca konuşurlar.

Anadolu'da yaşayan oymaklardan bazısı. 9) (Topluluk) Afganistan'da yaşayan bir Türk boyunun adı. 10) (İnanç) Tasavvuf'ta Allah'ın sevgili kulları arasından seçilmiş kırk din büyüklerinin adı. 11) Eskiden tarikatlara bağlı dervişlere verilen ad. 12) (İnanç) Allah'a ulaşma yolunda belli aşamaya erişen kimse. 13) (İnanç) Gezgın derviş. 14) (Osmanlıca/Ad) Dünya ile ilgisini kesen manevi makam sahibi kişi" biçiminde yazılı belgelerde yer almaktadır.

Asıl olarak ezoterik/gizemli sufi öğretisine ait bir kavram iken, XIII. yüzyılda Anadolu'da heterodoks İslami tarikatlar bünyesindeki meczup dervişler için kullanıldı. Abdal sözcüğünün yer aldığı en eski kaynak eser ise, Yusuf Has Hacib'in *"Kutadgu Bilig"* kitabıdır. Gevheri abdal sözcüğünü derviş anlamında kullanır ve *"Varıp yaslanayım Hacı Bektaş'a / Abdalın olayım çullar içinde"* biçiminde ifade eder. *"Dağ yürümezse abdal yürür"* atasözü de bu anlamı destekler.

Olumsuz olarak ise *"Abdal ata binince bey oldum sanır / Şalgam aşır girince yağ oldum sanır / Çulu dökülür abdalın, herkes tanır / Suyu çeker şalgamın, âşık usanır"*² dörtlük ya da *"Abdal abdalın ne umduğunu, ne bulduğunu ister", "Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz", "Abdalın dostluğu köy görününceye kadardır", "Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır", "Abdalın yağı çok olursa gâh borusuna çalar, gâh gerisine"* gibi atasözleri halk arasında farklı içeriğe/anlama sahiptir.

Gününümüzde Abdallar

Kimi Çingene gruplarına *"Abdal"* adının da verildiği görülmektedir. Üstelik bazı yerleşim alanlarında Çingeneler, Abdal kavramıyla nitelendirilmektedirler.³ Ancak sanılanın aksine Çingeneler ve Abdallar iki farklı alt kültür grubudur.

Arapça aslında çoğul olan *"Abdal"* sözcüğü, Türkçede tekil olarak kullanılır ve *"Abdalan"* olarak Farsça kurallarınca çoğul yapılarak; *"evliyalara", "erenlere", "tarikat adamı"* ve *"gönlünü Tanrı'ya vermiş, dünya ile ilgisini kesmiş kimse/kimseler"* anlamına gelmektedir.⁴ Yani *"Abdal (Ebdâl)"; dünya ile ilgisini kesip, Tanrı'ya bağlanmış dervişe veya evliyadan 70 kişilik bir cemaate/zümreye verilen bir addır. Afganistan'da bir Türk topluluğunun, Anadolu'da göçebe bir halkın adıdır."*⁵ Yine bazı kaynaklarda, Safeviler devrinde İran'da yaşayan Türk oymaklarından birine verilen ad, *"Abdal"*dır.⁶

Abdal sözcüğü; birinin yerine geçmek, birini, bir şeyi, başka birinin, başka bir şeyin yerine koymak, değiştirmek anlamına gelen *"bedel"* ve *"bedil"* sözlerinin çoğulu olduğu ve *"Budala"* sözcüğünün de aynı anlama geldiği görüşü hâkimdir. Erenlerden biri ölünce, ondan aşağı derecede bulunan erenlerden birinin, Tanrı tarafından onun yerine geçmesi dolayısıyla bir bölük erene *"Abdal"* dendiği, bunların yedi ya da kırk kişi bulunduğu düşüncesine dayanan ve tasavvufi bir inanç söz konusudur.⁷ Peygamber Hz. Muhammed'in amcasının oğlu Hz. Ali'nin anlattığı bir hadiste, Tanrı'nın sevgilisi oldukları ileri sürülen kırk din büyüğü *"Abdal"* adı ile anılır. Çeşitli Müslüman tarikatlarında bu deyim, *"ermiş", "derviş", "evliya"* anlamlarında da kullanılmaktadır. Bektaşiliğin beşinci derecesi olan *"Abdal"* sözcüğü, göçebe Türk dervişlerini de ifade etmektedir. Önceleri eski Türk dini Şamanlığın temsilcileri olarak yayılan, sonra da Müslüman Kalenderlik içinde yer alan Abdallar; saç, sakal, bıyık, kaş gibi vücutlarındaki bütün tüyleri kazıtmakla ünlüdür. Çıplak ayakla gezerler, göğüslerinde dövmeyle yazılmış *"Ali"* adı ya da Hz. Ali'nin kılıcı olan *"Zülfikar"* resmi vardır. Görevleri, yağmur yağdırmak, doğal afetleri önlemek, savaş kazanmak gibi işlerde varlığına inanılan mistik güçleriyle Müslümanlara yardım etmektir. Babailik tarikatının kalıntıları olan ve *"Horasan Erenleri"* adıyla anılan Rum Abdallarının, hem dinsel, hem dövüşçü güçleriyle, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük

² Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2: Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995

³ Önder, Erdoğan; *"Kayseri'de Marjinal Bir Grup: Çingeneler"*, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:22-23, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Sivas, 1999, s.267

⁴ Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılâp Kitabevi Yayını, İstanbul, 1987, s.3

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 1997 (14. Baskı), s.3 ve198

⁶ Hasan Eren vd., *Türkçe Sözlük (A-J)*, Cilt:1, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1988, s.2

⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul, 1977, s.5

etkileri olmuştur. Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Kumral bu Türkmen Babaların en ünlüleridir. Müslüman Abdallar Alevidirler.⁸ Anadolu’da yaşayan ve aşırı “Alevi” olan bu topluluk üyeleri kendilerine “Seyyid Gazi Yetimleri”, büyüklerine de (dini önderlerine yani yol göstericilerine de) “Dede” derler.⁹ Dahası Anadolu’da belli bir yerde durmayan, sürekli olarak konup göçen yöre yöre dolaşan topluluk üyelerine “Abdal” denilmektedir.¹⁰

Abdallar günümüzde, Türkiye’nin hemen her yerinde dağınık olarak yaşamaktadır. Çoğunlukta bulundukları yerlerin başında İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri gelmektedir. Bunu Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri takip etmektedir. Topluluk üyelerinin genellikle yoksul görüntülü giysiler giydikleri göze çarpmaktadır. Yeme içme konusunda kanaatkâr bir yapıdadırlar. Gıda stoku yapma alışkanlığı yoktur. Hazırda ne varsa onu yerler; bolluk içinde yaşayabilecekleri gibi, darlık içinde de yaşayabilirler. Bundan dolayı benzer özellikleri olan Çingenelerle tarihin her döneminde karıştırılırlar.

Andırında yaşayan Abdallar kendilerinin Horasan’dan göç ettiklerini ifade etmektedirler. Moğol baskısından bunalan diğer boylarla birlikte Anadolu’ya geldikleri ve Kahramanmaraş’ın çeşitli yerlerine göç ettiklerini anlatmaktadırlar. Yöredeki Abdalların tamamı Türkçe konuşmaktadır. Buradaki Abdalların çoğunluğu yerleşik olup evleri kerpiçten, taştan ve tuğladan yapıdır. Ataerkil aile yapısına sahiptirler ve ailede söz sahibi babadır. Abdalların genel bir özelliği olan çok çocukluluk, Andırın’da yaşayan Abdalların tümünde görülmektedir. Düğün ve bayram gibi özel günlerde giyimlerine çok fazla özen göstermektedirler. Müziğe çok düşkün oldukları için sürekli kendileri çalıp eğlenmektedirler. Onların eğlenmeleri için özel bir gün olması gerekli değildir. Küçük çocuklar dahi enstrüman çalabilmektedirler.

Andırın’daki Abdalları yerleşik ve yarı göçebe özelliklerinin ikisini birlikte taşımaktadır. Diğer topluluklarla az da olsa bir etkileşime (kız alıp verme, iletişim kurma, okula gitme vb.) girdiklerinden bölge halkına uyum sağlayabildiklerini söylenebilir.

⁸ Orhan Hancerlioğlu, *İslâm İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yayını, İstanbul, 1984, s.7

⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997 (14. Baskı), s.3 ve198

¹⁰ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995, s.4